

ERGENLİK DÖNEMİ KİŞİLİK GELİŞİMİNDE TEMEL KAVRAMLAR

Abdülkerim BAHADIR*

Zusammenfassung

Grundbegriffe bei der persönliche Entwicklung in der Jugend-Phase

Obwohl die Persönlichkeit als ein psychologisches Begriff eine allgemeine und unbegrenzte Rahme aufzeichnet, lässt sie sich dabei als "Ganzheit der Eigenschafften, die von Geburt und vor der sozio-kulturelle Umgebung begründet ist" begreifen. Daher ist es eben unmöglich eine bestimmte Definition zu gründen.

Die persönliche Entwicklung in der Jugend-Phase, bildet eine komplexe Struktur. Hier unterscheidet sich zwei mit einander enge Formen: Ego und Idendität. Der Junge muss sich sowohl biologisch als auch psychisch orientieren. Ausserdem muss er sich auch mit den psycho-soziale Probleme konfrontieren. Diese Konfrontation ruft viele Schwierigkeiten hervor, die der Junge irgendwie erledigen muss. Natürlich begegnet er auch viele positeve Ereignisse, die er unbedingt bewerten soll. Hier finden sie eine kurze Beschreibung über dieses Thema.

Key Words: Jugend, Adolescent, Persöhnlichkeit, Ego, İdentität

Gelişim sistematiği içinde insan hayatına bakıldığında, koşullara göre hızı ve içeriği değişmekle birlikte sürekli bir yenileşmenin ve farklılaşmanın söz konusu olduğu görülür. Olumlu ya da olumsuz, insanın yaşadığı her tecrübe, diğer canlılardan hem nitelik hem de yoğunluk bakımından farklıdır. Kendine özel bu tecrübeler, içgüdüsellüğün ötesinde gerek zihinsel ve ruhsal süreçlerin düzenlenmesinde ve gerekse yeniden yapılanmasında doğrudan etkilere sahiptir. Bu anlamda her yaşantı, daha sonra yaşanacaklar için yol gösterici bir referans niteliği taşımaktadır. İnsan kişiliği, içsel ve çevresel kazanımların organize bütünlüğünden oluşur. Söz konusu kazanımlar, doğal olarak zamana ve ortama göre değişiklik arz eder. Bu makale, kişilik gelişimine ait ergenlik dönemi temel değişmelerini ve bu değişmelerin konusu olan temel nitelikler üzerinde dinin fonksiyonunu ele almaktadır.

* Yrd. Doç. Dr., S.Ü. İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi A.B.D.

“Benlik” ve “Kimlik” kavramlarını da içine alan “Kişilik” (Personality) kavramı, sözlük anlamı itibariyle Latince’de tiyatro oyuncularının rollerine uygun olarak yüzlerine taktıkları “persona” (maske) kelimesine karşılık gelmektedir.¹

Psikolojik bir terim olarak kişilik ile ilgili ortak bir tanımlamadan söz etmek mümkün görünmemektedir. Literatüre bakıldığında kavramla ilgilenen hemen her araştırmacının kendine özel bir tanım geliştirdiği görülür: Carmichael ve Hilgard tarafından gerçekleştirilmiş bir araştırmada, kişilik kavramıyla ilgili birbiri ile tam anlamıyla örtüşmeyen yaklaşık 18000 kelime tespit edilmiştir. Gordon W. Allport’un konu ile ilgili bir araştırmasında, kavrama ait birbirinden farklı 48 tanımın bulunduğu ortaya çıkmıştır.² Diğer taraftan İngilizce’de yapılan araştırmalara göre bu dilde, 20 000’in üzerinde kişilik özelliği dile getiren kelime mevcuttur. Benzer bir sonucun, dil yapısı itibari ile Türkçe için de geçerli olduğu söylenebilir. Halk arasında kullanılan terimlerden hareketle yapılan bir tahmine göre Türkçe’de kişilik özellikleri ile ilgili kelime sayısı, 10 000’i aşmaktadır.³ Bir fikir vermesi açısından burada sıraladığımız araştırma verileri, kişilik kavramını tanımlamanın kolay olmadığını gösterir niteliktedir. Genel bir ifadeyle, insan psikolojisinin değişkenliğini esas aldığımızda, kişi sayısı kadar kişilik tanımının da varolabileceği söyleyebiliriz.

Bu durumda, kalıplaşmış bir tanımlama vermek yerine kişiliğin muhtevası ile ilgili bütüncü bilgiler vermek daha uygun olacaktır: Her şeyden önce kişilik, “bireyin özel (characteristic) ve ayırt edici (distinctive) davranışlarını içermektedir. Özeldir, çünkü bireyin sıklıkla yaptığı ya da tipik olarak tanımlanabilecek davranışlarını temsil eder. Ayırt edicidir, çünkü davranışlar bireyi başkalarından ayırır.”⁴ Kişilik kavramından, “bir insanı nesnel (objektif) ve öznel (subjektif) yanlarıyla diğer insanlardan farklı kılan duygu, düşünce, tutum ve davranış özelliklerinin tümü”⁵ anlaşılır. Sözü ettiğimiz iki tanıma ilave olarak diğer kişilik tanımlamalarını da birleştirip kapsamlı bir bütün içinde özetle ifadeye dökersek, kişiliği en genel anlamıyla, “doğuştan getirilen potansiyeller ile bunların çevresel faktörlerin etkisi altında gerçeklik kazanmış yansımaları” tarzında tanımlamak mümkün görünmektedir.

Özellikle halk dilinde yaygın olarak yer verilen karakter ve mizaç kavramları, kişilik kavramıyla çoğu zaman eş anlamda kullanılmaktadır. Yunanca’dan dilimize geçen “Karakter” kavramı, dilimizde tabiat, seciye gibi terimlerle de ifade bulur. Bu kavram, insanın tutum ve davranışlarında kararlılığa ve sürekliliğe işaret eder. Karakterin en ayırıcı niteliği, kişilik yapısının “ahlâkî” yönüne karşılık gelme-

¹ Köknel, Özcan, Kaygıdan Mutluluğa Kişilik, 4. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1982, s. 26

² Baymur, Feriha, Genel Psikoloji, 8. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1989, s. 253, 255.

³ Cüceloğlu, Doğan, İnsan ve Davranışı, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991, s. 419.

⁴ Morgan, Clifford T., Psikolojiye Giriş Ders Kitabı, 5. Baskı, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Yayınları, Ankara 1988, s. 311.

⁵ Bkz. Köknel, age, s. 23. Daha farklı tanımlamalar için Bkz. Morgan, age, s. 311; Şemin, Refia, Gençlik Psikolojisi, 2. Baskı, İ.Ü.E.F.Yay., İstanbul 1984., s. 97; Jersild, Arthur, T.; Gençlik Psikolojisi (Çev. İ.N.Özgür), 2. Baskı, Gün Matb., İstanbul 1974, s. 403; Guillaume, Paul, Psikoloji, (Çev. R. Şemin), İ.Ü.E.F.Yay., İstanbul 1970, s. 228; Cole, Luella- Morgan, John B., Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi (Çev. B.H. Vassaf), 2. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975, s. 377; Kağıtçıbaşı, Çiğdem; İnsan ve İnsanlar, 7. Baskı, Evrim Bas. Yay., İstanbul 1988, s. 52; Cüceloğlu, age, s. 404.

sidir.⁶ Buna göre dürüstlük, düzenbazlık, cömertlik, cimrilik, fedakârlık, bencillik gibi davranış tarzları, karakter özellikleri arasında değerlendirilir.

“Mizaç” ya da bunun karşılığı olarak kullanılan “huy” kavramı, temel olarak kişiliğin geçici duygu ve heyecan boyutuna işaret eder.⁷ Neşe, kızgınlık, sevinç, öfke gibi çoğu zaman anlık ya da kısa süreli duygusal davranış tarzları, mizaç özellikleri ile ilgilidir.

Kişiliğin oluşumunda gerek içsel ve gerekse çevresel pek çok faktörün birlikte etkin olduğu hususu, konu ile yakından ilgilenenlerce paylaşılan ortak bir görüştür. Böyle olmakla beraber kişilik gelişiminde kalıtım ve çevre faktörlerinden hangisinin daha etkin olduğu, bilim çevrelerinde öteden beri tartışıla gelmiştir. Bu çerçevedeki tartışmalar, zamanla her psikoloji ekolünün kendine özel bir kişilik teorisi geliştirmesine yol açmıştır. Neticede mevcut ekol sayısı kadar kişilik teorisi ortaya çıkmıştır.⁸

Sözü edilen farklılığa işaret etmek üzere burada, bir fikir vermesi açısından başlıca kişilik yaklaşımlarını dile getirmek yerinde olacaktır:

- 1- Gelişim özelliklerine dayalı kişilik yaklaşımı (Guilford, Cattell),
- 2- Sürece dayalı kişilik yaklaşımı (G. Allport, Mussen, Conger, Kagan, Britton),
- 3- Psikoanalitik kişilik yaklaşımı (S. Freud),
- 4- Psikososyal kişilik yaklaşımı (E. Erikson),
- 5- Kişisel yetkinlik kazanımına dayalı kişilik yaklaşımı (R. White),
- 6- Gelişim ödevlerini gerçekleştirmeye dayalı kişilik yaklaşımı (R. Havighurst),
- 7- Aktif uyuma dayalı kişilik yaklaşımı (N. Haan)
- 8- Subjektif yapılanmayı ve anlamlılığı esas alan kişilik yaklaşımı (H. Thomae).⁹

Yukarıda sıralanan yaklaşımların birincisi hariç diğerleri, gelişim özellikleri açısından birbirinden az-çok ayrılan belirli aşamalara dayanmaktadır. Günümüzde, sözü edilen aşamalara dayalı açıklama modelleri, genel bir kabul görmektedir.¹⁰

Bir vakıa olarak kalıtımla getirilen özellikler, potansiyel niteliktedir ve bunların ortaya çıkarak gelişmesi, büyük ölçüde çevresel koşullara bağlıdır. Bu noktada aile kurumu birincil, okul ve diğer sosyal kurumlar ikincil çevreyi teşkil eder. Özellikle ergenlik döneminde arkadaş çevresinin (klikler ve klanlar) kişilik gelişimi üzerindeki etkileri, diğer bütün çevresel etkilere oranla daha güçlüdür.

⁶ Baymur, age, s. 254; ayrıca Köknel, age, s. 24-26.

⁷ Baymur, age, s. 254; Köknel, age, s. 24.

⁸ Kişilik teorileri için bkz. Arkonaç, Sibel; Psikoloji (Zihin Süreçleri Bilimi), Alfa Bas. Yay. Dağ., İstanbul 1993, s. 360 vd.; Morgan, age, s. 311-319; Cüceloğlu, age, s. 406-432.

⁹ Geniş bilgi için bkz. Olbrich; Erhard, “Entwicklung der Persönlichkeit”, in Angewandte Entwicklungs-psychologie, (Hrsg. Hietzer H.-Todt E.-Seiffge I.-Arbinger R.), 3. Auflage, UTB, Quelle- Meyer Verlag, Heidelberg- Wiesbaden 1995, s.397-427.

¹⁰ Aşamalara dayalı yaklaşımların sunduğu avantajlar ile ilgili bilgi için bkz. Trautner, Hanns Martin, Allgemeine Entwicklungspsychologie, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln 1995, s.52-54.

Konuya bütüncü bir bakış açısıyla yaklaştığımız takdirde kişiliği oluşturan etkenleri başlıca dört gruba ayırabiliriz:

- 1- Genetik ve biyo-fizyolojik etkenler,
- 2- Psikolojik arzu ve ihtiyaçlara dayalı etkenler,
- 3- Genel sosyo-kültürel etkenler,
- 4- İçinde bulunulan sosyo-ekonomik sınıfa bağlı etkenler¹¹

Son dönem araştırmalara göre genetik faktörler, zeka, mizaç, huy gibi kişisel niteliklerde birinci derecede öneme sahipken, değer düşüncesi, idealler ve inanç içerikleri gibi hususlarda belirleyici etkilere sahip değildir.¹² Sosyal ve psikolojik tepkilerin doğal bir organizasyonu olarak kişilik, çocukluk döneminin ilk yılları ile birlikte gelişmeye başlar ve aşamalara bağlı olarak hayat boyu sürer. Bu süreçte ergenlik dönemi, kuşkusuz en fazla dikkat çeken dönemdir.

Çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinden pek çok açıdan ayrılan ve hassas bir geçiş dönemine işaret eden ergenlik dönemi, kişilik gelişiminde sonraki yaşam tarzını şekillendirecek ve büyük ölçüde istikrar sağlayacak yeni oluşumlara önemli bir zemin teşkil eder. Buradan hareketle bu kritik dönemi, kişiliğin kalıcı olarak temellendiği en esaslı yaşam evresi olarak kabul edebiliriz. Zira bu dönemin sonunda bireyin kendisi ve çevresiyle ilgili seçimleri, niyetleri, amaç ve hedefleri büyük ölçüde belirginlik kazanır.

Ergenlikte kişilik, iki yönlü bir etkileşim içerisindedir. Bir yandan "içsel hayat" derinleşirken, diğer yandan ise, "başkalarıyla ilişkiler" genişler. Benlik bilinci de bu etkileşime bağlı olarak gelişimini sürdürür. Bu açıdan kişilik, psiko-sosyal gelişimin kesin belirtilerini içerir. Yani ergen, bir taraftan başkalarının görüş ve kanaatleri ile aşırı derecede ilgilenirken diğer taraftan da iç dünyasında ortaya çıkan değişimleri takip eder.¹³

Bu ikili etkileşim içerisinde o, öncelikle çevresinde değer verdiği ya da ideal gördüğü kimselerin gözünde nasıl bir imaja sahip bulunduğunu önemser. Onların kendi kişiliği hakkındaki yargılarının, kendine yönelik öz yargılarıyla uyuşmasını bekler. İki karşılaştırmada ortaya çıkabilecek uyumsuzluk veya tutarsızlıklar, ergeni olumsuz tarzda etkileyerek yanlış anlaşıldığı ya da anlaşılmadığı şeklinde bir kanaat geliştirmesine yol açabilir.¹⁴ Bu kanaat, içinde bulunduğu karmaşanın doğurduğu gerçek temellere dayanabileceği gibi, kendini yeterince tanıyamamaktan doğacak asılsız bir zanna da dayanabilir. Muhtemel bir gelişme olarak, her iki durumda da kendine güven, iletişim, girişimcilik vb. noktalarda bir takım sorunlar, gündeme gelecektir.

Konuyla doğrudan ilgili bir kavram olarak "Benlik"(Ego), bireyin kendi kişiliği üzerindeki bilinçli bilgisini, kendisiyle ilgili kanaatlerinin toplamını ifade

¹¹ Geniş bilgi için bkz. Kulaksızoğlu, Adnan, Ergenlik Psikolojisi, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, s. 94-98.

¹² Bkz. Pervin, Lawrence A., Persönlichkeitstheorien, UTB Reinhardt Verl., München 1993, s. 25.

¹³ Origlia D. - Ouillion H.; "Ergenlikte kişilik" (Çev. B. Onur), Ergenlik Psikolojisi (Derl. B. Onur), 2. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti., Ankara 1987, s. 47.

¹⁴ Bkz. Kulaksızoğlu, a.g.e, s. 99.

eder. Başka bir deyişle benlik, kişiliğin öznel yanısıdır.¹⁵ Kendimizi ayrı bir birey olarak tanımamızı sağlayan tüm özellikler ve yaşantılar bütünü anlamına gelen bu kavram, insanın düşünebilen, duyabilen, eylemde bulunabilen ayrı bir kişilik olarak kendini fark etmesidir.¹⁶ İşte bu farkındalık, bireyin kendi potansiyellerinin ne olduğu, bunların ne ölçüde ve nasıl gerçekleştirilebileceği konusunda belirli bir fikir sahibi olması anlamına gelmektedir.

Kişilik kavramında olduğu gibi benlik ile ilgili de çeşitli açıklama tarzları ve yapısal farklılıklar ileri sürülmüştür.¹⁷ Ancak, kişiliğe mal edilen biyolojik, psikolojik ve sosyo-kültürel kazanımlar açısından benliğin, bireyin farkında olduğu bilinçli yanlarına işaret ettiği hususunda, büyük ölçüde fikir birliği söz konusudur.

Doğumundan 1-2 yaşına kadar çocuk, kendi varlığının bilincinde değildir. Kendi ile kendi olmayanı ayıracak yetenekten henüz yoksundur. Çocuğun, kendi benliğine ait olanı ile olmayanı ayırt edebilmesi, yaygın kanaate göre ancak 3. yaşından sonra başlar.¹⁸ 2. ve 3. yaşlardan itibaren zihinsel gelişmelere paralel olarak çocuk, dış çevreye karşı belirgin bir tavır geliştirir ve kendi isteklerini ön planda tutar. Ancak, benlik savunması ergenlikte çok daha güçlü ve fonksiyoneldir. Çünkü ergen, artık kendi öz iradesine kavuşmuştur. İşte bu aşamada o, başkaları ile çatışmaya gireceğini göze alarak kendi fikirlerini, arzu ve isteklerini savunur; kendine göre kararlar verir; kendini esas alan prensipler edinir.¹⁹ Böyle bir oluşum, ergenin benlik gelişiminde önemli bir aşama aldığına işaret etmektedir. Kendini kabul ettiği ve kendine saygısı arttığı ölçüde benlik bilinci güç kazanır. Böylece ergen, davranışlarında kararlılığını ve kendine güvenini yansıtmaya imkanı bulur.

Ergenin benliği, kendine dair idrak halini, kendi bedenine hakim olduğu izlenimini, görünüşüyle ilgili bilgisini, yetenek ve kanaatlerini, sosyal statü ve rollerini, düşünce ve inançlarını, değer yargılarını, kısaca "ben, beni, bana, benim, benimki, bizzat ben" kavramları ile ilişkili her şeyi muhtevasında barındırır.²⁰ Aynı şekilde "ben neyim?", "amacım nedir?", "ne yapabilirim?", "ne olmak istiyorum?", "nasıl davranmalıyım?", "ne doğru, ne hatalı?", "değer yargılarım nelerdir?"²¹ gibi soruların cevapları da benliğin içeriğini tayin eden unsurlar arasında yer alır.

Kendini arayışında ergen, çocuğun yönelişinde görüldüğünün tersine başkalarına bağımlı olmak istemez. Bu arzusuna uygun olarak o, kendini bulabilmek için diğer insanları anlamaya ve ilişkilerinde serbest olmaya çalışır. Böyle olmakla

¹⁵ Bkz. Hançerlioğlu. Orhan, Ruhbilim Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988, "Ergenlik" md.; Hamacheck, Don E., "Ergen Benliğinin Psikolojisi ve Gelişimi" (Çev. Ö. H. Ersever), Ergenliği Anlamak (Derleyen: James F. Adams, Yayına Hazırlayan: Bekir Onur), İmge Kitabevi, Ankara 1995, s. 117.

¹⁶ Onur, Bekir, Gelişim Psikolojisi, Verso Yayınları, Ankara 1991, s. 234. Daha farklı tanımlamalar için bkz. Köknel, age. s. 77; Jersild, Gençlik Psikolojisi, s. 407; Cüceloğlu, age, s. 578; Baymur, age, s. 267; Ekşi, Aysel; Çocuk Genç Ana Babalar, Bilgi Yayınları, Ankara 1990, s. 53-54.

¹⁷ Geniş bilgi için bkz. Bacanlı, Hasan, Sosyal İlişkilerde Benlik Kendini Ayarlamının Psikolojisi, M.E.B. Yayınları, Ankara 1997, s. 6-15.

¹⁸ Jersild, Çocuk Psikolojisi, (Çev. G. Günçe), S Yay., Ankara 1987, s. 179 vd.

¹⁹ Jersild, Gençlik Psikolojisi, s. 22-23, 26-28.

²⁰ Bkz. Bacanlı, age, 10; Jersild, age, s. 25-26.

²¹ Bkz. Köknel, age, s. 78; Ekşi, age, s. 128; Baymur, age, 267.

birlikte, kişiliğini oluştururken model olarak dış desteğe ihtiyaç duyar ve bu ihtiyacını karşılamak üzere kendine ideal tipler arar. İdeal olarak kabul ettiği tipler, kişiliğinde gerektiğinde başvurabileceği birer referans işlevi görür. Artık, ergen hayata bu destek noktalarını da dikkate alarak yaklaşır.

Ergen, kurduğu hayallerde eksikliğini duyduğu güveni bulmaya çalışır. Karşılayamadığı istek ve arzularını başkalarının müdahalesine izin vermediği, sadece kendisine ait hayal dünyasından karşılamaya çalışır. Kuşkusuz bu hayal dünyası, onun gerçek hayatta tatmin edemediği arzularına tatmin imkanı bulduğu eşsiz bir sanal ortam sunar.

Dönemin karakteristik bir özelliği olarak ergende, duygusal yapıdan kaynaklanan büyük ölçüde kontrolü gerektiren bir iç gerilim hüküm sürer. Sözü edilen bu iç gerilimi kontrolde başarıya ulaştıkça ergenin kendine güveni artar, çevresi ile sağlıklı etkileşim kapasitesi genişler.²² Bu noktadan itibaren ergenlerde, nesnelere ve olayların anlamlarını keşfetme; iki durum arasında en uygun olanı tercih etme; yönelişlerinde açık-kapalı bir amaç taşıma ve tasarılarında toplumsal değerleri dikkate alma gibi ortak eğilimler belirginleşerek güç kazanır.²³

Benlik gelişimiyle iç-içe bir kavram olarak benliğin form almış, belirlenmiş biçimi şeklinde ifade edilebilen "Kimlik"(Identity), "kişinin, belirli bir sürekliliği olan varlığını, başka herkesten ayrı bir varlık olarak algılaması"²⁴ tarzında tanımlanabilir. Basit bir değerlendirmeye, bireyin ne ya da nasıl olduğu sorusunun cevabını kişilik kavramı açıklarken, kim olduğu sorusunun cevabını, kimlik kavramı açıklar. Başka bir ifade ile kişilik, hem farkında olduğumuz hem de farkında olmadığımız tüm niteliklerimizi içerirken kimlik, daha çok farkında olduğumuz ve genel olarak dışa yansıttığımız niteliklerimiz ile ilgilidir.

Kimlik kavramı üzerinde en geniş anlamda duran psikolog, Erik Erikson'dur.²⁵ Erikson kimliği, ferdin yaşantısının başladığı andan itibaren birbirini hazırlayan ve birbiri üzerine binen evrelerden oluşan bir yapı olarak görür.²⁶ Ona göre kimlik gelişiminin en fazla önem arz ettiği dönem, ergenlik dönemidir.²⁷ Ergenliğin asıl problemi, bireyin kim olduğunu; neye inanıp değer verdiğini; hayattan ne beklediğini değerlendirmesini içeren bir kimlik kazanma sorunudur.²⁸ Bu sorunu aşamadığı takdirde ergen, Erikson'un tabiriyle bir "kimlik karmaşası" ile yüz yüze gelir.²⁹

²² Geniş bilgi için bkz. Origlia, - Ouillon, "Toplumda Okulda ve Ailede Ergen" (Çev. B. Onur), Ergenlik Psikolojisi (Derl. B. Onur). s. 165-170; Songar ve diğ. "Gençlerde Acil Psikiyatrik Durumlar" S.Ü. 1. Milletlerarası Gençlik Kongresi, S.Ü. Basımevi, Konya 1987, s. 47-49.

²³ Geniş bilgi için bkz. Jersild, age, s. 34-37.

²⁴ Ricroft, Charles, Psikanaliz Sözlüğü, (Çev. S. Kayatekin), Ara Yayıncılık, İstanbul 1989, "Kimlik" md.

²⁵ Ekşi, Aysel, Gençlerimiz ve Sorunları, İ.Ü. Yay., İstanbul 1982, s. 80.

²⁶ Muss, Rolf, "Ergenlikte Kimlik Bunalımı" (Çev. M. Çileli), Ergenlik Psikolojisi (Derl. B. Onur), s. 199 vd. ; Ekşi, age, s. 80; Ekşi, Çocuk Genç Ana Babalar, s. 66

²⁷ Arkonaç, age, s. 383.

²⁸ Bühler ve diğ, agm, s. 89; Ekşi, Gençlerimiz ve Sorunları, s. 43, 80.

²⁹ Bkz. Ekşi, Çocuk Genç Ana Babalar, s. 65.

Kimlik gelişiminde çevre ilişkileri, arkadaşlıklar, grup ve cemaatler, özdeşleşmeye imkan tanımaları bakımından çok önemli fonksiyonlar icra eder. Ergen, başkaları ile ilişkilerinde, özellikle akranları arasında iken, aşırı uyma özelliği gösteren bir süreçten geçerek farklı rollerin kendine uyup uymadığını tespit etmeye çalışır. Bu çabası, onun ideal benliğini şekillendirir.³⁰ Ancak, sağlıklı bir kimlik kazanabilmesi için ergen neticede, grubun dar kalıplarından sıyrılarak bağımsızlığına yeniden kavuşmak zorundadır.³¹ Çünkü kimlik gelişiminde özerklik(bağımsızlık) kazanmak, en az özdeşleşme kadar önemlidir ve kimlik gelişiminin vazgeçilmez aşamalarından biridir.

Kimlik arayışının başarıyla sonuçlanması, Erikson'a göre ancak "bireysel özdeşlik duygusu"nun kazanılmasıyla mümkün olabilir. Bu süreçte ergen, kim olduğu, ne olduğu, neler yapabildiği gibi kendine yönelteceği sorulara, tatmin edici cevaplar alabilmelidir: Her şeyden önce ergen, sahip olduğu imkanları ve kuşatıldığı sınırları bilmek zorundadır. İkinci olarak, öteden beri benzemeye çalıştığı, özdeşim örneklerinin (anne-baba, arkadaşlar...) bilincinde olarak kabul edilir davranış modellerini kendine mal ederek içselleştirmelidir. Üçüncü olarak, içinde bulunduğu koşulları göz ardı etmeden geleceğine yönelik tercihlerde bulunmalı ve kalıcı kararlar almalıdır. Son olarak da, tutarlı bir hayat felsefesi oluşturmalı ve gelişmeye açık olmalıdır.³² Gelişim ödevleri adı altında çoğaltılması mümkün görünen bu temel nitelikler, kişiliğin derinliklerinde saklı olumlu potansiyellerin değerlendirilmesi, geliştirilmesi ve uygun koşullarda gerçekleştirilmesi anlamına gelir.

Kimlik kazanma sürecinde ortaya çıkabilen ve zamanla şiddetlenen belirsizlik, yetersizlik, kararsızlık, rol karmaşası vb. iç gerilime yol açan duygusal ve davranışsal sorunlar karşısında ergen, çoğu zaman kimlik gelişiminde temel taşlar arasında yer alan kendine güven duygusunu kaybeder. Böylece, henüz yeterince yerleşmemiş benlik bütünlüğü, derinden sarsılabilir. Bu durumda o, ya başkalarının kendisi hakkında neler düşündüğü kaygısıyla, korkuya dayalı davranışlar geliştirmeye başlar ya da içine kapanarak, kaçmaya dayalı davranışlar geliştirir ve böylece çevresiyle hemen tüm bağlarını koparır.³³ Kendine güvenini kaybettiği için, doğal olarak artık başkalarına da güven duymayacaktır. Kimlik gelişiminin ilk basamağında temel güven duygusunun önemini düşündüğümüzde, söz konusu ergenin bir kimlik krizi ile karşı karşıya olduğu sonucuna varabiliriz.

Yukarıda da işaret edildiği gibi kimlik gelişiminin önemli unsurlarından bir diğeri de, belirli ölçülere bağlı tutarlı bir hayat felsefesi oluşturabilmektir. Çocukluk

³⁰ İdeal benlik ile ilgili geniş bilgi için bkz. Garrison K. - Garrison K. "Benlik Gelişimi" (Çev. U. Öner), Ergenlik Psikolojisi (Derl. B. Onur), 2. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık, s. 310; Jersild, Çocuk Psikolojisi s. 190-193; Jersild, Gençlik Psikolojisi, s. 435-436.

³¹ Muss, agm, s. 204; Kula, Naci, Kimlik ve Din, Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001, ss. 61-62; Ünlüoğlu, Gülören; "Ergenliğin Psikopatolojisi", Ergenlik Psikolojisi (Derl. B. Onur), 2. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti., Ankara 1987, s. 210-411.

³² Geniş bilgi için bkz. Gartner Mary J.-Gardiner Harry W. ; Çocuk ve Ergen Gelişimi, (Yayına Hazırlayan : B. Onur) 3. Baskı, İmge Yay., Ankara 1998, s. 405-409; Şemin, age, s. 110-111; Kula, a.g.t, s. 27-29.

³³ Bkz. Muss, agm, s. 206.

dönemi yaşantılarından oluşturduğu ve büyük ölçüde benimsediği hayat görüşünü tenkide tabi tutması, ergen için son derece güç ve ıstırap vericidir.³⁴ Çünkü ergenin kendi hayat felsefesini tenkit süzgecinden geçirmesi, aynı zamanda tüm fikirlerini, ilişkilerini, inançlarını, değerlerini, tutum ve davranışlarını da tenkide tabi tutması anlamına gelir. Oysa bütün bu öğeler, hayat görüşünü temellendiren asıl unsurlar arasında yer alır. Sağlıklı ve kararlı bir kimliğin geliştirilebilmesi için, birey kendisiyle yüzleşmek, olumsuz yönlerini düzeltmek ve eksikliklerini gidermek zorundadır.

BİBLİYOGRAFYA

- ARKONAÇ, Sibel; *Psikoloji (Zihin Süreçleri Bilimi)*, Alfa Bas. Yay. Dağ., İstanbul 1993.
- BAYMUR, Feriha; *Genel Psikoloji*, 8. Baskı, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1989.
- COLE, Luella- MORGAN, John B.; *Çocukluk ve Gençlik Psikolojisi* (Çev. B.H. Vassaf), 2. Baskı, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1975.
- CÜCELOĞLU, Doğan; *İnsan ve Davranışı*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1991.
- EKŞİ, Aysel; *Çocuk Genç Ana Babalar*, Bilgi Yayınları, Ankara 1990.
- EKŞİ, Aysel; *Gençlerimiz ve Sorunları*, İ.Ü. Yay., İstanbul 1982.
- GARRISON Ray - GARRISON Karl ; "Benlik Gelişimi" (Çev. U. Öner), *Ergenlik Psikolojisi* (Derl. B. Onur), 2. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti., Ankara 1987, (305-334)
- GUİLLAUME, Paul; *Psikoloji* (Çev. R. Şemin), İ.Ü.Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1970.
- HAMACHEK, Don E., "Ergen Benliğinin Psikolojisi ve Gelişimi" (Çev. Ö. H. Ersever), *Ergenliği Anlamak* (Derleyen: James F. Adams, Yayına Hazırlayan: Bekir Onur), İmge Kitabevi, Ankara 1995, (111-151)
- HANÇERLİOĞLU, Orhan; *Ruhbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.
- OLBRICH; Erhard, "Entwicklung der Persönlichkeit", in *Angewandte Entwicklungspsychologie*, (Hrsg. Hetzer H.-Todt E.-Seiffge I.-Arbinger R.), 3. Auflage, UTB, Quelle- Meyer Verlag, Heidelberg- Wiesbaden 1995.
- JERSILD, Arthur, T.; *Çocuk Psikolojisi* (Çev. G. Günçe), S Yayınları, Ankara 1987.
- JERSILD, Arthur, T.; *Gençlik Psikolojisi* (Çev. İ.N.Özgür), 2. Baskı, Gün Matbaası, İstanbul 1974.
- KAĞITCIBAŞI, Çiğdem; *İnsan ve İnsanlar*, 7. Baskı, Evrim Bas. Yay., İstanbul 1988.
- KÖKNEL, Özcan; *Kaygıdan Mutluluğa Kişilik*, 4. Baskı, Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul 1982.
- KULA, Naci; *Kimlik ve Din* (Basılmamış Doktora Tezi). Ayışığı Kitapları, İstanbul 2001.
- KULAKSIZOĞLU, Adnan, *Ergenlik Psikolojisi*, Remzi Kitabevi, İstanbul 1988.
- MORGAN, Ciffort T.; *Psikolojiye Giriş Ders Kitabı* (Çev. H. Arıcı ve diğ.), 5. Baskı, Hacettepe Üniv. Psikoloji Bölümü Yay., Ankara 1988.
- MUSS, Rolf E., "Ergenlikte Kimlik Bunalımı" (Çev. M. Çileli), *Ergenlik Psikolojisi* (Derl. B. Onur), 2. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti. , Ankara 1987, (199-208)
- ONUR, Bekir; *Gelişim Psikolojisi*, 2. Baskı, V Yayınları, Ankara 1991.

³⁴ Jersild, *Gençlik Psikolojisi*, s. 393; Hökelekli, "Ergenlik Döneminde Dinî Şüphe ve Tereddütler", M.E.B. Din Öğretimi Dergisi, s. 14, s. 81.

- ORİGLIA D., OUIILLION H.; "Toplumda, Okulda ve Ailede Ergen" (Çev. B. Onur), *Ergenlik Psikolojisi* (Derl. B. Onur), 2. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti., Ankara 1987, (247-264)
- PERVİN, Lawrence A., *Persönlichkeitstheorien*, UTB Reinhardt Verlag, München 1993.
- RICROFT; Charles; Psikanaliz Sözlüğü (Çev. S. Kayatekin), Ara Yayıncılık, İstanbul 1989.
- SONGAR, Ayhan-EĞER, Engin; "Gençlerde Acil Psikiyatrik Durumlar", *S.Ü. I. Milletlerarası Gençlik Kongresi*, S.Ü. Basımevi, Konya 1987, (43-50)
- ŞEMİN, Refia; *Gençlik Psikolojisi*, 2. Baskı, İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1984.
- TRAUTNER, Hanns Martin; *Allgemeine Entwicklungspsychologie*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart-Berlin-Köln 1995.
- ÜNLÜOĞLU, Gülören; "Ergenliğin Psikopatolojisi", *Ergenlik Psikolojisi* (Derl. B. Onur), 2. Baskı, Hacettepe-Taş Kitapçılık Ltd. Şti., Ankara 1987, (209-228)